

Елин Пелин
Изкушение

– Опита ли го, Тодоре?

– Опитах го, опитах го, отче!

– Е?

– Тънко, вкусно и рязко, рязко! На езика сладни, а в очите изкарва сълзи. Само една капчица ла вкусиш, и ще се оближеш като коте на припек. И баба попадия така казва...

– Хм... зер и тя го опита, Тодоре?

– Не отрече, като я поканих, но вкуси съвсем малко, така е, с върха на езика.

– Е, де!

– Няма що да се лъжем!

– Знам, знам, тя е благоразумна, Тодоре, но има обичай, знаеш, да посърбнува... Та ти го намираш за добро, а?

– И добро си е, отче.

Дядо поп преглътна.

Тоя разговор ставаше в черквата пред зора на две-три набожни бабички и при самия клир, дето от десет години насам се подвизаваше бае Тодор Клисаря с надежда да замени някога добрия, но побелял и извехлял вече свещеник.

– М-мм... м-мм... Христу богу пре-да-дийм! – възгласи дядо поп.

– Те-бе гос-по-ди-ии! – отговори клисарят.

– А като колко има в шишето, Тодоре, тъй... намеришки?... Мм... м-мм-м... Господу помолимся-я-я!

– Гос-по-ди, по-ми-луууй!... Слаба работа, отче, колкото да си оплакне човек устата. Нещо кило и половина може да има.

– Тю, да му се не знае, та не можа ли да се намери повече!

Свещеникът замислено поглади брадата си и се наклони към клисаря.

– Хм-м, та под престола ли е, каш, Тодоре, еем...и сина и святаго духааа-а...

– Там, там, отче... Ааамин – отговори бае Тодор на влезлия в олтара свещеник и кротко зачете канона със своя тихичък и медоречив гласец.

Това нещо ставаше на Богородица – време, по което в такива краища, дето няма лозя, бъчвите пресъхват съвършено и виното почва да се явява само насън.

А дядо поп Серафим, този почтен стар свещеник, който тридесет години наред с небивало търпение служи на енорияшите си, обичаше да се подкрепя с поняколко чашки добро винце, към което той имаше, като

всеки човек, малка слабост. Инак го не биваше за нищо. Краката и ръцете му трепереха, очите му се премрежваха, езикът му се сплиташе и в такъв случай той не можеше да извърши даже един водосвет. Това се случваше рядко, защото тоя добър старец знаеше слабото си място повече от всекиго и се грижеше да има в зимника постоянно по няколко килца вино. А пък в критически минути мъдрата баба попадия се намираше да извади от ковчега си едно шишенце, пълно-пълнишаво. Само че в такива случаи тя ставаше скъперница и броеше чашките на стареца, от което той понякога се оскърбяваше. Една малка непредпазливост сега беше пресушила и този източник. И поврага му оскърблението, ако да имаше скрито поне една чашка, колкото да си припомни вкуса му, да си разведри очите с блясъка на цвета му. Ето вече цяла седмица, откак дядо поп, па и никой от Глушиново не е помирилсн такова нещо. Липсата на тая червена капка пълни с униние душите, разкисва сърцата и киселй лицата. Пък не щеш ли, да се случи Богородица! Хората постили за пречест, а в селото да няма капка вино, колкото за комка. Ако това нещо бе се предвидяло по-рано, то пак тъй и тъй, но дядо поп се сети чак сутринта, когато влезе в черквата. Да видите смущението му! Цял се изпоти горкият!

„Е, па сега?“ – замисли се той с мъка на душата и повика клисаря.

– Тодоре – каже, – работата е спукана, знаеш ли какво е станало?

– Какво? – зина бае Тодор и се опули въз свещеника да чуе кой знае каква светла новина.

– Няма вино за комка! – рече отчаяно свешеникът и се замисли дълбоко-дълбоко.

– Ха!... И тая добра! – сепна се клисирят, като че сбърка канона.

Дядо поп безнадеждно скръсти ръце. – Хъка-мъка – това е!

– Е, па сега, отче?

– Не знам, Толоре...

Двамата дълго време се гледаха в очите. По едно време бедният клисар се почеса по врата.

– Това така няма ла го бъде, отче, ами чакай да поразпитам тук-там из селото, може пък и да се намери...

Бае Тодор излезе из черквата като сънен и тръгна бързо към кръчмата. Върви и мисли:

„Ще тръгна от къща в къща и ще намеря!“

На моста пред черквата той се спря и взе да смята, като натискаше с едната ръка наред пръстите на другата.

– Ако няма у Ивановци, ще ида у Божичковци, ако няма у

Загорските, ще ида у Чемерниим, ако няма там, ще ила там, оттам – там... там... после... ха – чакай – уу... ама у тях надали и вода има, какви им са мързеливи снахите!

И бае Тодор въздъхна. Под моста играеше като момиче реката, пъргава и бистра, блъбукаше, плискаше по камъните, току-що разбудена от утрото, бързаше надолу и викаше сбогом, сбогом, сбогом. Клисарят я гледа, гледа и се размиели.

– Да е да мога, като господ в Кана Галилейска, да я превърна на вино, и за комка ще има, и за народа ще има, ама... Ех! – въздъхна той и тръгна пак замислено из улицата.

– Какво си бърбиш, Тодоре, да не си забравил някоя молитва? – обади се съседът му Ангел, който отиваше на черква.

Тодор се спря.

– Ти да видиш беля, бае Ангеле, да видиш грях! Няма вино за комка! ... Дядо поп мрънка в черковата, мрънка, па се сви в трона като квачка, не знае да служи ли, да не служи ли!

– Де не думай, де! – учуди се Ангел, който отиваше да се комкава. – Хайде-де, може ли така. Ще се намери.

– Кой знае... – сви рамене клисарят.

– Я слушай, Тодоре, какво ще ти кажа – рече бае Ангел, като помисли малко с мъничката си главица. – Припни дома и кажи на жената да даде там онова шише... тя знае... Кажи, че аз съм те пратил. Пазех го за ух-та-леле, ама нейсе, нали е за комка, нека е просто!

От тия думи грижовното лице на бедния клисар светна от радост. Пред очите му тоя човек, с малката главица и с крилатото елече, от бае Ангел стана сякаш божи ангел. И бае Тодор припна, взе шишето, па на връщане мина, та се похвали и на баба поладия. После вече имаха с дядо поп разговора, с който захванах приказката си, успокоиха се и както казах, бае Тодор внимателно зачете канона.

Гласът му се разнесе звънливо из тихата и почти празна черква. По синия свод на кубето се залюля тържествен и треперлив ек, сякаш хор ангели припяват на всяка дума. Това доведе бедния клисар до умиление. И когато, озарен от божествено вдъхновение, той вдигна глава и запя „Благословен еси господи“, очите на набожните жени се наляха със сълзи, пролени от умиление.

Между туй поп Серафим усърдно вършеше в олтара своята работа, която не е тъй лека, както може да си помисли някой. Какво? Толкова и толкова поклони трябват. Трябва най-малко половин час с вдигнати пред престола ръце да се моли, да споменува името на толкова

грешници от селото и на два пъти повече светци от небето.

Два пъти, дядо поп вдигна треперещите си старчески ръце пред светия престол и дълго се моли. Два пъти взима кандилницата и кади из олтара, два пъти прави смирени поклони пред престола и целува каменното подножие.

Но третия път...

Когато третия път, с най-чисто смирение и набожност, пречупи старото си тяло, за да се поклони, той неволно съгледа под престола шишето, в което сякаш светеха очите на лукавия.

В миг развълнуваният в цялото си същество старец изправи величествената си фигура, вдигна старчески ръце, затвори очи и усърдно зачете молитва. По плещите му като разтопено сребро се разстла дългата му коса, бялата му брада затрепери. Но пред затворените му очи, в пропастта на тъмното, стоеше като закован призракът на шишето и растеше, растеше, за да изпълни цялата вселена. А в него лукаво се смееха блестящите очи на сатаната.

Бързо се навежда изуменият свещеник и прави дълбок поклон. Но очите му неволно се отварят и отново виждат под престола шишето, пълно с неумолимо изкушение. Пак се изпрявя горкият старец, затваря очи, скръства смирено ръце, вдига побеляла глава към небето и шепне от сърце: „Не изкушай раба твоего, владико господи!“

Но в тъмното пред очите му се пак трепти в червен цвят изкусителният призрак на шишето, изпърво като малка светла точка. Тая точка расте, става по-голяма, по-голяма, докато почнат да се разливат ония светли лукави очи, които като гвоздеи заковават сърцето на свещеника.

Най-после той остава без сила и се покорява. Вдига покрова на престола, взима проклетото шише и почти безсъзнателно го вдига с двете си ръце, трепери и пие, пие, пие.

– Я гледай, я гледай!... Че то наистина било добро! – бърбе си дядо поп и се облизва.

После се ослушва.

Навън още не се е съмнало и плътна дрезгавина прониква през прашните стъкла и железни решетки на малките прозорци и пълни с някаква си тайнственост глухата черква, в чиято тишина тихо и тържествено се разлива гласът на клисаря. Чува се даже как воцениците слабо прашят, как дълбоко въздъхне някоя бабичка или как мистично шепнат молитва някои беззъби старешки уста.

Това ужаси свещеника.

– Бре! Какво направих аз?

И тежко като отсечен той пада на колене, туря ръце върху устата на шишето, слага си главата на тях и бързо и задъхано се моли:

Помилуй мя, боже, повелицей милости твоей, аз съгреших пред теб и пих от...

Увлечен от мислите си, той неусетно се отклонява от молитвата и бърбе несвързано:

– Най-паче, умий ме от греха моего, когато сотворих, като пих от това проклето вино, което Тодор ми похвали... с пълно право, човекът...

Тук свещеникът с ужас се прекъсва. Отчаянието отново го хвърля в трона му. Той затваря очи и несъзнателно пак вдига шишето и гълта жадно, бързо и уплашено.

Резливото вино се влива в жилите му и произвежда чудесна действие. Той чувства мощ, телесна и душевна мощ. Ръцете му вече не треперят, езикът се развързва. Думите се отсичат ясно и отчетливо от устата му и се разнасят с приятния челичен звук на гласа му. Старецът само усеща това. Горд, величествен, усмихнат, той обикаля храма с канлилицата и навред разнася веселото настроение на своето сърце.

Живият поглед на ясните му очи, които даваха особена прелест на старешкото лице, навред сееше благодет и, пълнеше сърцата на присъстващите с любов и тиха задушевност, която вдигаше душите високо над всичко плътско и земно.

Този ден литургията се отличи със своята тържественост, Бае Тодор Клисарят бе паднал в такова нежно умиление, че при четенето и най-твърдите гласни ставаха в устата му по-меки от памук, по-сладки от мед, по-звучни от кавал. И когато вече всичко идеше към края си и сноплъчи от изгрялото слънце проникна над олтара, озари разпятието и заигра по стъклените призми на полилея, когато бедният клисар с вдигнати към небето, сладко полусклопени очи свършваше „амина“, всички видяха на прикрепения като лястовичо гнездо на стената амвон, че се изправи величествената фигура на дядо поп.

Възцари се мълчание.

Светиня му ще държи реч.

– Благочестиви християни – разпалено започна той и протегна ръка. – Благочестиви християни каже, – колко сте благочестиви, толкова ще и добро да видите! Тежко и горко нам грешниците! Жените да ги махнем, те вечно клюкарствуват!... Ами мъжете. Смукачите? Какво да кажа за тях?... О, братя мои не ми се сърдете, че ви говоря право в очите! Истината си е истина! Любовта ви да къркате, всегда нине и присно и во веки

веков, не е божа любов и не ви готви добро нещо зад гроба! Докъде стигнахме, братя селяни!... Да няма капка вино в селото, за комка да не оставите! Но както вие, тука на земята, сушите бъчвите, така на оня свят, там горе в пъклото, ще ви съхнат езиците за капка вода... Селяни, опичайте си ума, докато е време! Тежко ви, когато настъпи второ пришествие!... Амин.

Когато пусна черква, само клисарят узна кое нещо бе вдъхновило светиня му за тая реч.

КРАЙ

Публикуван първоначално в сп. Общо дело, II, кн. 5, декември 1909, с. 145–148, под заглавие „Лукаваго“. От Елин Пелин.

Елин Пелин разказва пред писателите: „След това им [на редакцията на сп. Общо дело, след разказа «Напаст божия»] дадох и разказа «Изкушение». И този разказ е известен, и той беше много популярен. Тогава се четеше навсякъде. И разказът за попа, който изпил виното за комката в черквата, се напечата в «Общо дело». – Тия разкази направиха едно особено впечатление, като нещо ново, като един нов маниер на писане. Нов сюжет в литературата се появи. Страхимиров пишеше едно, Стаматов – друго, Влайков пишеше трето. Моите работи дойдоха като по-други, които не приличаха на техните, макар че бяха в същия дух и почти същите теми от народа. Не приличаха на техните, но затова попаднаха много добре на целите, които тогава гонеше това многолюдно учителство, за което ви разправам. И започнаха да ги четат по утра и вечеринки. И това беше една голяма услуга за техните цели тогава“ („Как пиша“). – Под новото заглавие „Изкушение“ и с доста значителна художествено-стилистична обработка включен в Разкази, т. I, 1904, с. 46–53, и почти без промени в следващите издания на Разкази, т. I. Наново цялостно поправен за СИ¹, 1938, с. 54–62.

В първите четири издания на Р текстовете от богослужението са дадени с църковнославянски шрифт, за да се отличават от другите реплики на попа и клисаря.

Църковнославянският шрифт е изоставен, при С.

Още при Разкази, т. I, 1904, е изменено значително описанието, как клисарят ходи из селото да търси вино за комка, изменен е и разговорът му със съседа Ангел. При преработката за СИ, 1938, е стегната сцената на борбата на свещеника със съблазънта да надигне шишето. Стегната е и речта на свещеника пред паството му в края на разказа.

Елин Пелин. Съчинения, том 1 – Разкази 1901–1906, „Български писател“, 1972 г.

Източник: Словото

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/5289>]